

27 BATERIA ARTYLERII STAŁEJ

Marcin Dudek, Waldemar Nadolny

Resztki armaty B-34U na jednym ze stanowisk - rok 1992. Fot. W. Nadolny.
Remnants of B-34U gun, at the one of emplacements.

Cypel Helu jest miejscem niezwykłym. Nie tylko dla uroku tego miejsca i wspaniałej plaży ale również dla swojego znaczenia wojskowego a pośrednio również dla badaczy fortyfikacji. Zalety militarne tego miejsca zostały dostrzeżone na długo przed II wojną światową, jako potencjalne miejsce do ustawienia baterii artylerii nadbrzeżnej zdolnej kontrolować akwen Zatoki Gdańskiej. Pierwsze konkretne prace zostały przeprowadzone przez Polską Marynarkę Wojenną dopiero w połowie lat trzydziestych. Był to zakup w szwedzkiej firmie Bofors 4 nowoczesnych armat kalibru 152,4 mm. Zostały one ustawione na żelbetonowych schronach – działobitniach, kryjących wewnątrz komory amunicyjne w miejscu, skąd można ostrzeliwać ogniem bezpośrednim cele zarówno od strony otwartego morza, jak i Zatoki Gdańskiej. Bateria, nazwana od nazwiska wielkiego orędownika jej budowy i faktycznego twórcy Baterią im. Heliadora Laskowskiego, zapisała jedną z piękniejszych kart w historii naszej Marynarki Wojennej, walcząc skutecznie we wrześniu 1939 roku. Po zdobyciu Helu Niemcy, doceniając znaczenie i zalety taktyczne tego miejsca, uruchomili uszkodzone, częściowo podczas działań wojennych, częściowo przez załogę baterii w przeddzień kapitulacji działa i włączyli ją do swojego systemu obrony, której rdzeń miała stanowić nie ukończona ostatecznie bateria kalibru 406 mm.

Również po zakończeniu II wojny światowej cypel nic nie stracił ze swego militarnego znaczenia. Początkowo myślano o przywróceniu zdolności bojowej armat Bofors, jednak ostatecznie w 1948 roku postanowiono oprócz powstający właśnie system obrony wybrzeża wyłącznie na spręcie produkcji radzieckiej. Armaty zostały zdemontowane i na ich miejscu, po uprzedniej przebudowie stanowisk ustawiono 4 nowe kalibru 130 mm. Rozbudowano również zaplecze nowo organizowanej baterii, przy czym prace trwały jeszcze w latach 50-tych. Dobudowano główne i zapasowe stanowisko kierowania ogniem, centralę artyleryjską, elektrownię, dwa

schrony dla załogi baterii i jako ostatnią stację radaru artyleryjskiego.

Bateria, po strzelaniach technicznych przeprowadzonych w marcu 1949 roku weszła w skład 31 Dywizjonu Artylerii Nadbrzeżnej (31 DAN).

Przeprowadzona w drugiej połowie 1950 reorganizacja 31 DAN polegała na jego rozwiązaniu i utworzeniu samodzielnych Baterii Artylerii Stałej (BAS). Bateria helska otrzymała numer 13 (13 BAS).

Nieco wcześniej, 24 lutego szef Sztabu Generalnego WP zaaprobował założenia planu artyleryjskiej obrony wybrzeża wykonane przez Dowództwo Marynarki Wojennej. Przewidywał on utworzenie oprócz kolejnych baterii kalibru 130 mm, również cztery baterie tzw. „przeciwkutrowe” z działami kalibru 85-100 mm. Ostatecznie jednak minister Obrony Narodowej wydał wytyczne w których polecił sformować w okresie pokoju tylko dwie

baterie tego kalibru. Decyzja dała początek pracom nad utworzeniem baterii, która jest tematem naszego opracowania i weszła w skład Marynarki Wojennej (MW) jako 27 BAS. Zarówno historia powstania, jak również obiekty fortyfikacyjne tej baterii są stosunkowo mało znane, pozostając w cieniu słynnej „starszej siostry” - baterii im H. Laskowskiego.

Wnioski dotyczące lokalizacji obu baterii, zwanych popularnie „przeciwkutrowymi” lub „sztyletowymi” specjalna komisja Dowództwa Marynarki Wojennej (DMW) przedstawiła na początku 1955 roku. Obie miały zostać umieszczone w rejonie Bazy Głównej w Gdyni. Wybrano dla nich miejsca na krawędzi wysokiego klifu, na północ od portu wojennego na Oksywiu oraz na cyplu półwyspu Helskiego, od strony wejścia do portu rybackiego. O ile pierwsza lokalizacja nie budziła większych kontrowersji, do helskiej komisja miała początkowo wiele zastrzeżeń. Najważniejszym była bezpośrednia bliskość stanowisk 13 BAS i czynnego punktu obserwacyjnego. Niski, piaszczysty i odkryty teren stanowił poważne utrudnienie w maskowaniu stanowisk. Dlatego komisja sugerowała sformowanie w miejsce stacjonarnej, baterii ruchomej. Rozstrzygający głos w sprawie miał ówczesny dowódca MW, kontradmirał A. Winogradów. Nie przyjął przedstawionych zastrzeżeń i w marcu 1955 roku zatwierdził lokalizacje dla obu BAS-ów.

Zadania taktyczne postawione obu bateriom były następujące:

- zwalczać kutry torpedowe nieprzyjaciela, przedzierające się do rejonu Zatoki Puckiej i redy portów w Gdyni i Helu, samodzielnie i we współdziałaniu z innymi już istniejącymi bateriami.
- zwalczać środki desantowe nieprzyjaciela, przedzierające się poza cypel Helu w kierunku Gdyni.
- wzmocnić ogień przeciwlotniczy rejonu portów w Gdyni i Helu.

Działa i sprzęt dla obu baterii zamówione zostały jeszcze w 1953 roku. Do Polski dotarły transportem kolejowym. Odbioru dokonano w grudniu 1954 roku. Przejęto 8 armat typu B-34-U, celowniki lewe MO1L i prawe MO1P - po 8 sztuk, dalmierze DM4 - 2 sztuki, centrale artyleryjskie PUS (*Pribor Uprawnienia Strielboj*) Moskwa (CAS-4) - 2 sztuki i 8 sztuk luf wkładkowych kalibru 37 mm.

Kiedy armaty dotarły na Wybrzeże, okazało się że wszystkie zostały wykonane wadliwie i na skutek reklamacji w połowie 1955 roku w ich miejsce zostały dostarczone nowe armaty.

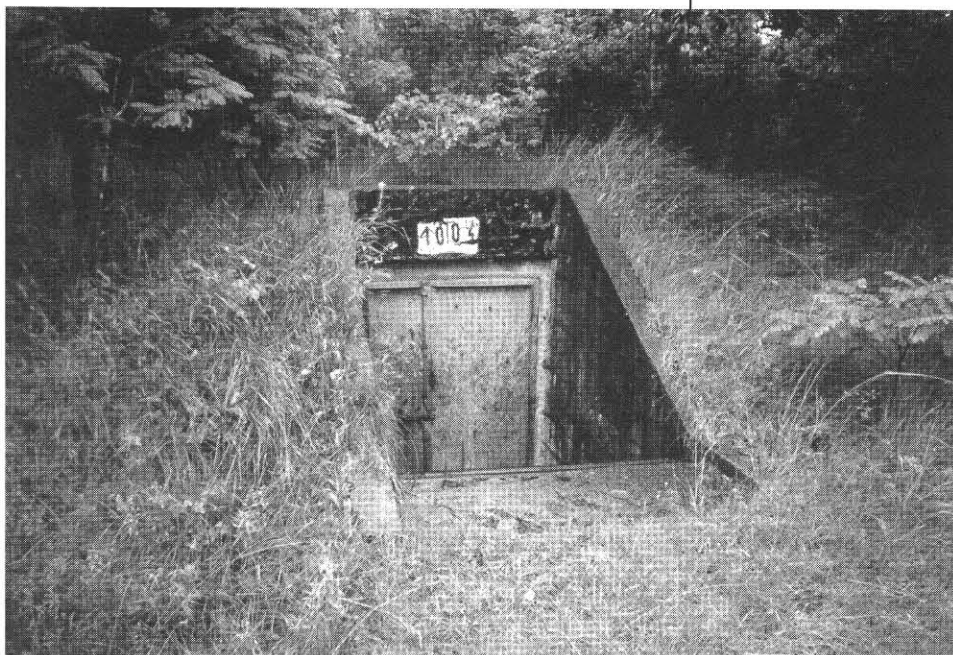
Prace budowlane przy obiektach 27 BAS rozpoczęto w 1955 roku. 4 stanowiska artyleryjskie zostały zbudowane wzdłuż linii prostej mniej więcej w odległości 50 metrów od

siebie, kilkadziesiąt metrów od brzegu zatoki (patrz mapka) i wszystkie zostały połączone w jedną całość cienkościenną poterną, przy czym lewoskrzydłowe stanowisko zostało wzniesiono w bezpośrednim sąsiedztwie zniszczonego na skutek eksplozji amunicji w latach 40-tych prawoskrzydłowego stanowiska baterii im. H. Laskowskiego. Około 150 metrów za linią stanowisk, w 1956 roku wzniesiono główny punkt kierowania ogniem (GPKO) w formie niezbyt wysokiej wieży, a znajdujące się w pobliżu schrony na blasze falistej z 1939 roku adaptowano na stanowisko dowodzenia i schron agregatu. Bateria nie posiadała oddzielnego schronu załogi a jej obsługa korzystała z dużego, prawoskrzydłowego schronu załogi 13 BAS, znajdującego się nieopodal GPKO. Również baza koszarowa była wspólna dla załóg obu baterii. Centralę artyleryjską (1955) zlokalizowano

przy głównej brukowanej drodze do Helu, około 300 m od GPKO. Ostatnimi obiektami wzniesionymi w 1957 roku dla 27 BAS był schron - garaż dla reflektora i schron dla agregatu i obsługi, położone ok. 300 m na północ od prawoskrzydłowego stanowiska, niedaleko wejścia do portu rybackiego.

Montaż dział na obiektach odbył się stosunkowo szybko i 13 października 1955 roku wykonane zostało strzelanie techniczne a nieco później taktyczne do celu morskiego. 27 BAS włączono oficjalnie w skład MW z dniem 25 lutego 1957 roku i otrzymała ona normalny etat załogi o stanie 106 żołnierzy. Początkowo bateria nie była zdolna do zwalczania celów powietrznych z braku odpowiedniego systemu kierowania ogniem, zainstalowany umożliwiał jedynie prowadzenie ognia do celów morskich. Stało się to możliwe dopiero później, po dostarczeniu przez Rosjan PUS Kolco.

Ironią losu, w momencie włączenia baterii do służby trwał już proces stopniowego kadrowania załóg BAS-ów. W międzyczasie, w listopadzie 1956 roku załoga sąsiedniej, 13 BAS została zmniejszona do 52 ludzi. Dalsze redukcje etatów nastąpiły w 1963 roku. 13 i 27 BAS zostały połączone w jedną, 13 BAS z załogą liczącą 98 żołnierzy. Kolejna reorganizacja, przeprowadzona w połowie 1965 roku polegała na włączeniu połączonych baterii w skład utworzonej w tym czasie helskiej 9 Flotyli Obrony Wybrzeża. Z początkiem lat 70-tych rozpoczął się faktycznie proces stopniowej likwidacji BAS-ów. Po skadrowaniu ograniczono stawiane im zadania i zmniejszono liczbę strzelań kalibrowych.

Powyżej: jedno z wejść do podziemnego korytarza łączącego stanowiska baterii. Poniżej wnętrza amunicyjne. Fot. w. Nadolny. Above: one of entrances to underground corridor, connecting gun emplacements, magazines and storage rooms.

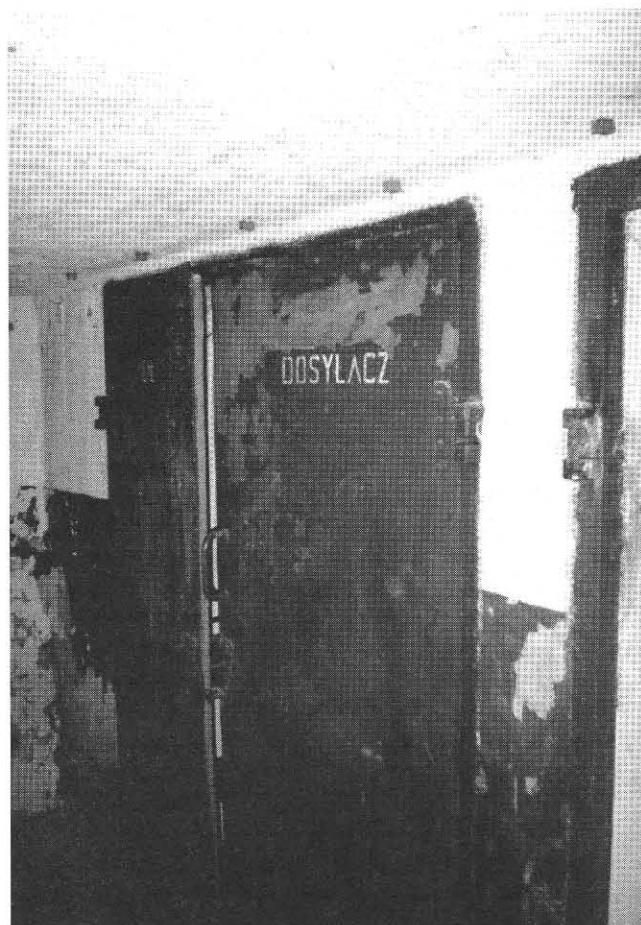

W grudniu 1974 roku działa baterii postawiono w stan stałej konserwacji, z której zrezygnowano ostatecznie 3 lata później. Od tego momentu rozpoczął się stopniowy proces degradacji i niszczenia obiektów baterii, który nasilił się gwałtownie na początku lat 90-tych, kiedy z entuzjazmem godnym lepszej sprawy pocięto na złom 3 armaty. Na szczęście ocalała armata ustawiona na prawoskrzydłowym stanowisku i resztki lufy wraz z komorą zamkową na stanowisku obok. Jest to obecnie jedyna armata B-34-U stojąca na oryginalnym stanowisku. Pod koniec lat 90-tych, podczas realizacji zdjęć do kolejnego odcinka Sensacji XX wieku, mocno już skorodowana, choć z widocznymi jeszcze na masce działa plamami kamuflażu armata została gruntownie przemalowana na kolor jasno szary. Dzięki temu straciła wiele ze swej autentyczności, choć trzeba przyznać, że nowa warstwa farby stanowi pewną ochronę przed korozją. Niemal w tym samym czasie większość obiektów znajdujących się na cyplu została wpisana do rejestru zabytków, niestety, nie objęło to budowli powojennych, w tym i opisywanej w artykule baterii.

Tak w wielkim skrócie przedstawia się historia powstania i chyba zbyt szybkiego końca jednej z ogółem 11 polskich BAS-ów. Być może już niedługo rozpocznie się nowy rozdział jej historii. Tym razem nadzwyczaj pokojowy. Razem z sąsiednią Baterią im. Heliadora Laskowskiego ma szansę stać się niebanalną atrakcją turystyczną Helu.

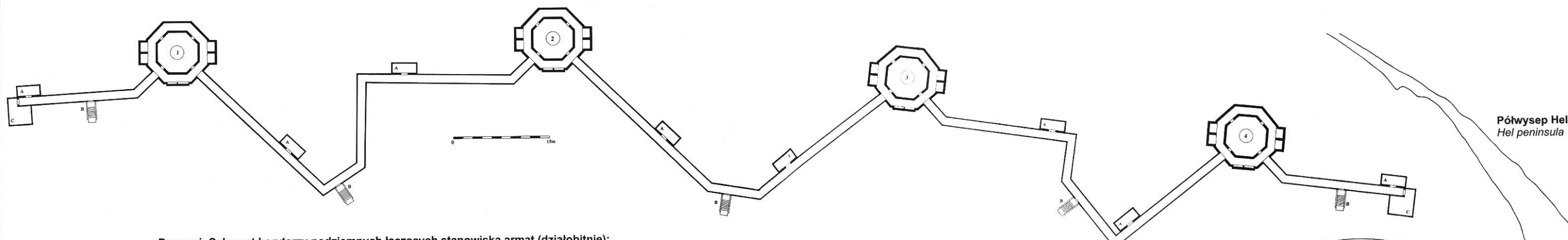
Stanowiska ogniowe 27 BAS

Przy projektowaniu posłużono się radziecką dokumentacją stanowisk dla dział B-34-U, przekazaną do Polski w 1953 roku. Wykonane z żelbetu stanowisko typu lekkiego (a więc zapewniające ochronę jedynie przed odłamkami pocisków artyleryjskich i pociskami broni małokalibrowej, większość ścian i stropów ma tylko 0,3 metra grubości), składało się z ośmiokątnej platformy działobitni o średnicy 6 metrów, otoczonej przedpiersiem o wysokości 1,3 metra. Masywna platforma posiadała w części centralnej zabetonowaną podstawę armaty. Wewnątrz podstawy znajdowała się studzienka o średnicy 1 metra, umożliwiająca doprowadzenie przewodów elektrycznych, łączności i sprężonego powietrza do wieży. Aby ułatwić dostęp do tych instalacji, w platformie wykonano prostokątną studzienkę połączoną kanałem z wnętrzem stanowiska, przykrytą metalową płytą. Znacznie mniejsza studzienka służyła do odprowadzenia wody opadowej, zbierającej się wewnątrz stanowiska. Przedpiersie sprawiało wrażenie masywnego, bowiem jego szerokość wynosiła aż 2 metry. Jednak faktycznie była to cienkościenna konstrukcja, kryjąca wewnątrz okrężny korytarz o szerokości 1,35 i wysokości 1,9 metra. W zewnętrznych ścianach korytarza znajdowały się nisze amunicyjne, łącznie 4 wnęki zamykane dwuskrzydłowymi metalowymi drzwiami, podzielone wewnątrz pionową przegrodą na dwie części. W jednej znajdowało się 12 a w drugiej 9 scalonych naboji do armaty, przechowywanych w pozycji poziomej w drewnianych prowadnicach. Podręczny zapas amunicji wynosił 84 naboje (pociski odłamkowe i burzące). Dwie oddzielne wnęki, również zamykane metalowymi drzwiami przeznaczono dla 4 butli ze sprężonym powietrzem, niezbędnym do przedmuchu lufy i napędu mechanizmu ładowania. Sprężone powietrze było doprowadzone za pomocą miedzianych rurek, kanałem do podstawy armaty.

Wnęki na butle ze sprężonym powietrzem. Fot. W. Nadolny.
Niches for compressed air cylinder.

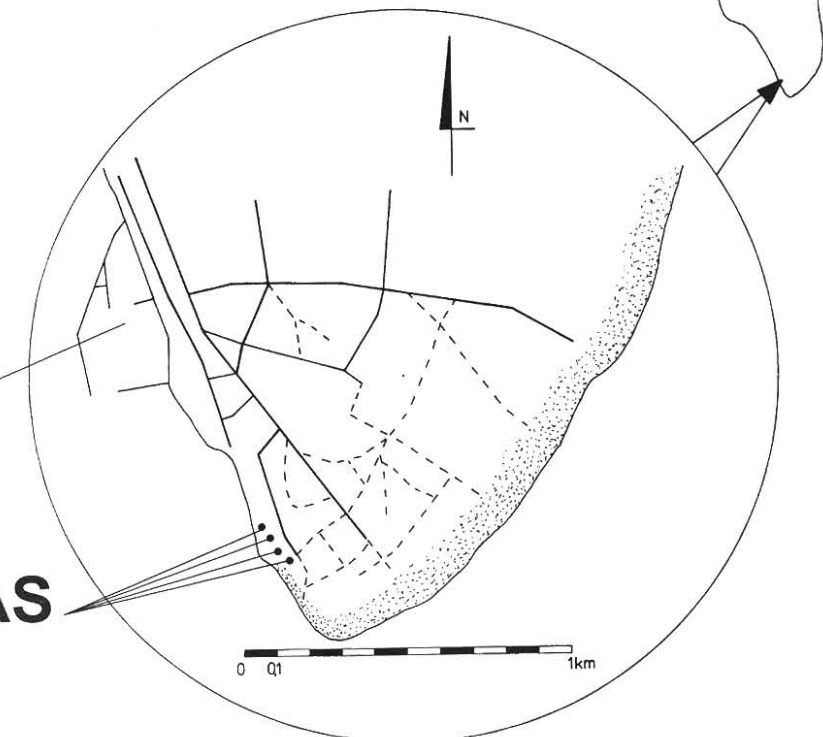
W ścianach wewnętrznych umieszczono dwa otwory do podawania amunicji na platformę działobitni i dwa otwory wejściowe dla załogi, zamykane metalowymi drzwiami. Do każdego stanowiska dochodziły dwa korytarze komunikacyjne (dobiegowe) o konstrukcji cienkościennej. Umożliwiały one również dostarczenie amunicji z magazynów dobudowanych do korytarza. Każde stanowisko posiadało 2 magazyny o wymiarach 4 x 1,6 metra. Znajdowały się w nim 2 metalowe stojaki na 78 naboji każdy, łącznie na 156 sztuk. Nisze i magazyn mieściły łącznie 240 naboji, jednostkę ognia dla jednej armaty (160 z pociskiem odłamkowym i 80 z pociskiem burzącym). Naboje z pociskiem oświetlającym (10 sztuk) przechowywano zapewne w skrzyniach. Załoga wchodziła do wnętrza przez 5 klatek wejściowych, wprowadzonych w stronę zapola. Skrajne korytarze posiadały dobudowane niewielkie pomieszczenia wykonane z cegły, ale obecnie trudno powiedzieć czy pełniły one funkcje wartowni, czy może składowano tam dodatkowe butle ze sprężonym powietrzem? Wszystkie stanowiska, korytarze i wejścia były obsypane ziemią na kształt płaskich pagórków, upodabniając całość do okolicznych wydm, a widoczne fragmenty betonowych powierzchni i maski armat pokryto farbami w kolorach maskujących. Kamuflaż uzupełniały parasole przymocowane na stropie maski armat, wykonane z rur stalowych obciążonych siatką maskującą. Podobnie, za pomocą siatki rozpiętej na metalowych pałkach, zamaskowano wejścia.

Powyżej: Schemat korytarzy podziemnych łączących stanowiska armat (działobitnie):
 1-4 stanowiska armat, A - magazyn amunicji, B - wejście, C - pomieszczenie gospodarcze
 Above: Scheme of underground corridors, connecting gun emplacements:
 1-4 gun emplacements, A - ammunition magazin, B - entrance, C - storage room

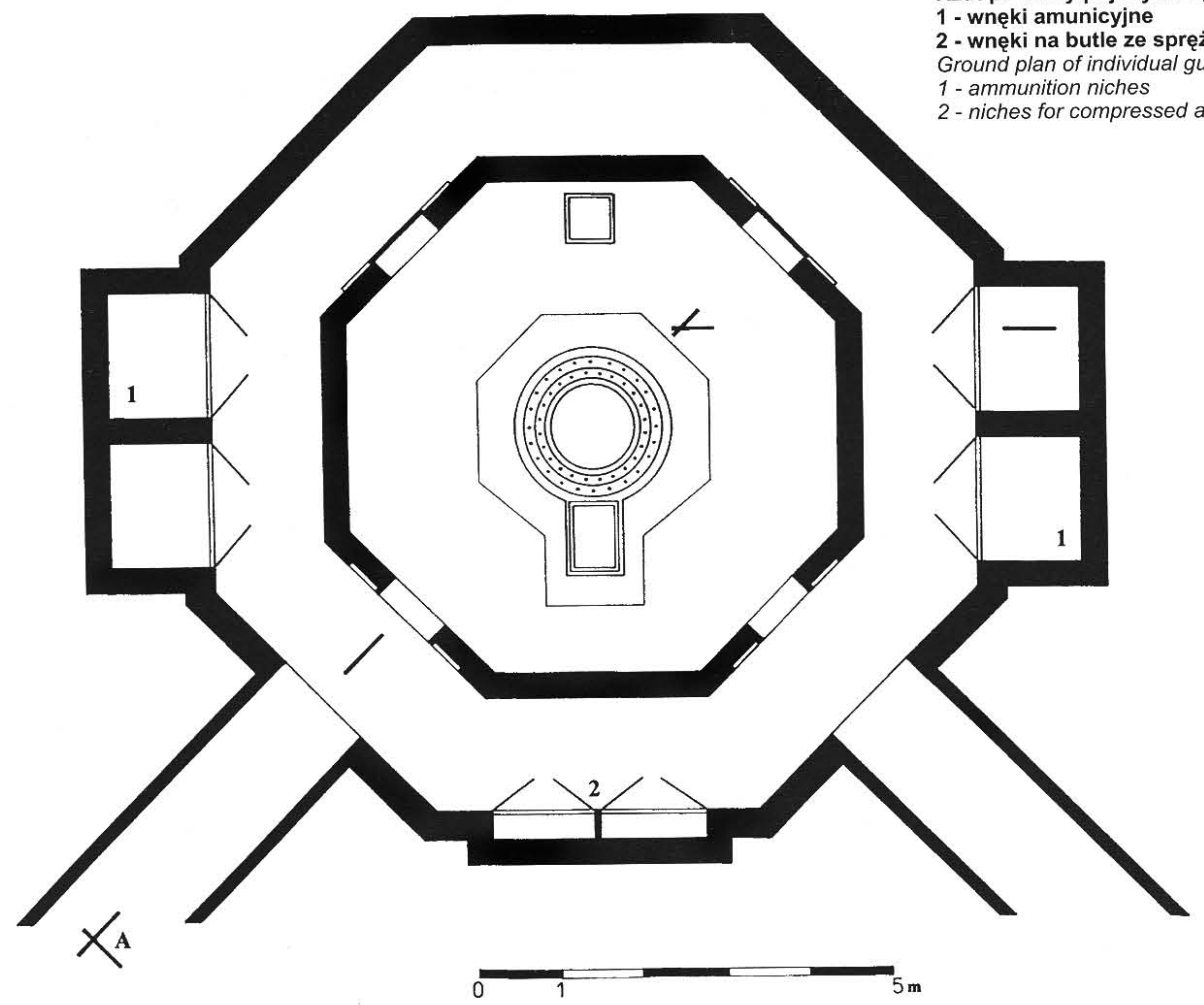
Półwysep Hel
 Hel peninsula

Półwysep Hel z lokalizacją 27 baterii artylerii stałej, rozmieszczeniem stanowisk artyleryjskich oraz rzutem i przekrojem pojedynczego stanowiska.
 Wszystkie rysunki © W. Nadolny.
 Hel peninsula, with localisation 27-th battery of fixed artillery. Note the localisation of emplacements, its ground pland and cross-section.

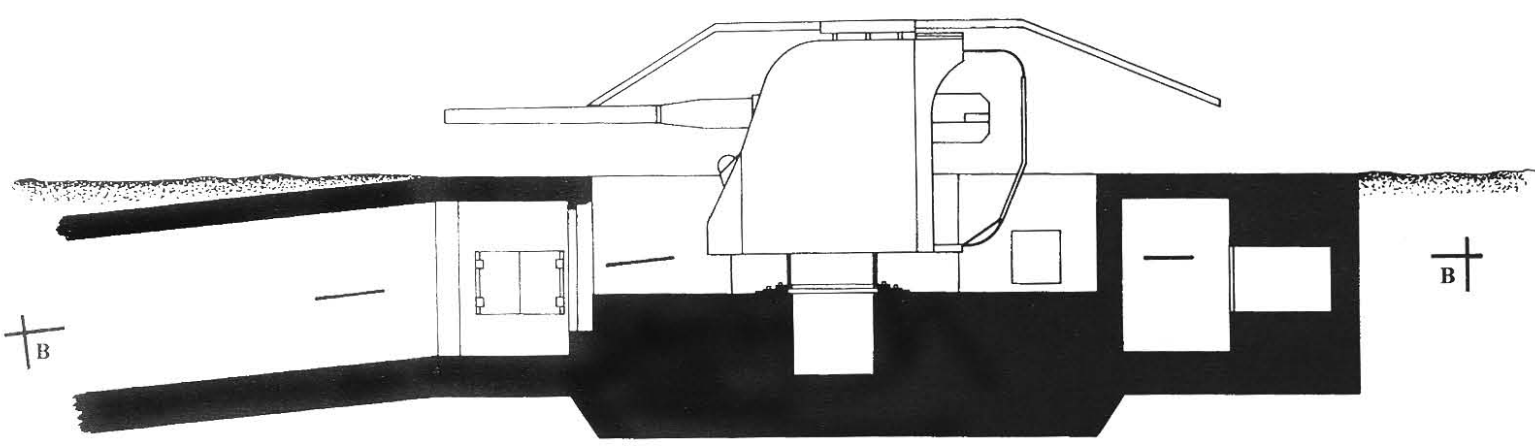

27 BAS

Rzut poziomy pojedynczego stanowiska armaty:
 1 - wnęki amunicyjne
 2 - wnęki na butle ze sprężonym powietrzem
 Ground plan of individual gun emplacement:
 1 - ammunition niches
 2 - niches for compressed air cylinders

A †

Przekrój pojedynczego stanowiska, z widokiem na armatę.
 Cross - section of individual gun emplacemen, with gun view.

0 1 5m

Charakterystyka armaty B-34-U

Armaty ustawione na stanowiskach 27 Baterii Artylerii Stałej to działa o przeznaczeniu uniwersalnym. Ich konstrukcja (oznaczona jako morska armata przeciwlotnicza) została opracowana jeszcze przed II wojną światową w fabryce „Bolszewik” w Leningradzie. Rozwój i usuwanie niedostatków konstrukcji trwał aż do 1941 r. Potem, ze względu na blokadę Leningradu, prace zostały przerwane. Produkcja seryjna armat rozpoczęła się w 1946 roku. W porównaniu z wersją wcześniejszą, wprowadzono sprężynowy napęd automatyki zamka, ulepszono mechanizmy dosyłania amunicji i spustu (stąd litera U w oznaczeniu). Kolejne wersje armaty zostały dostosowane do współpracy ze zdalnymi systemami kierowania ogniem. Armata była szeroko używana jako uzbrojenie przeciwlotnicze krążowników typu „Kirow” i podstawowe uzbrojenie mniejszych okrętów oraz w artylerii nadbrzeżnej. W Polsce oprócz zastosowania w artylerii nadbrzeżnej stanowiły one główne uzbrojenie zmodernizowanego po wojnie niszczyciela ORP „Burza”.

Lufę armaty wzmocniono mniej więcej do połowy długości płaszczem stalowym. Posiadała ona zamek półautomatyczny, klinowy o ruchu poziomym. Armatę wyposażono w dosyłacz amunicji o napędzie pneumatycznym i awaryjnie, ręcznym. Obsługa liczyła 12 ludzi, z tego 9 bezpośrednio na platformie i 3 amunicyjnych.

Podstawowe dane taktyczno – techniczne armaty:

Kaliber - 100 mm
Długość lufy - 56 kalibrów

Skok gwintu stały – 30 kalibrów, 40 bruzd o szerokości 5,3 mm i głębokości 1,5 mm
Kąt podniesienia lufy $-5,5^\circ$ do $+85,5^\circ$
Kąt ostrzału w poziomie $\pm 352^\circ$
Szybkostrzelność – 15 (praktycznie 10 – 12) wystrzałów na minutę
Zasięg do 22 km
Waga części obrotowej – 12500 kg
Waga lufy z zamkiem – 2406 kg
Waga maski – 2300 kg (grubość 8 mm)

Amunicja:

Naboje scalone o wadze 28 kg, długość 1116–1163 mm
Ładunek miotający – 4,8 kg prochu, łuska o długości 695 mm, waga 8,9 kg

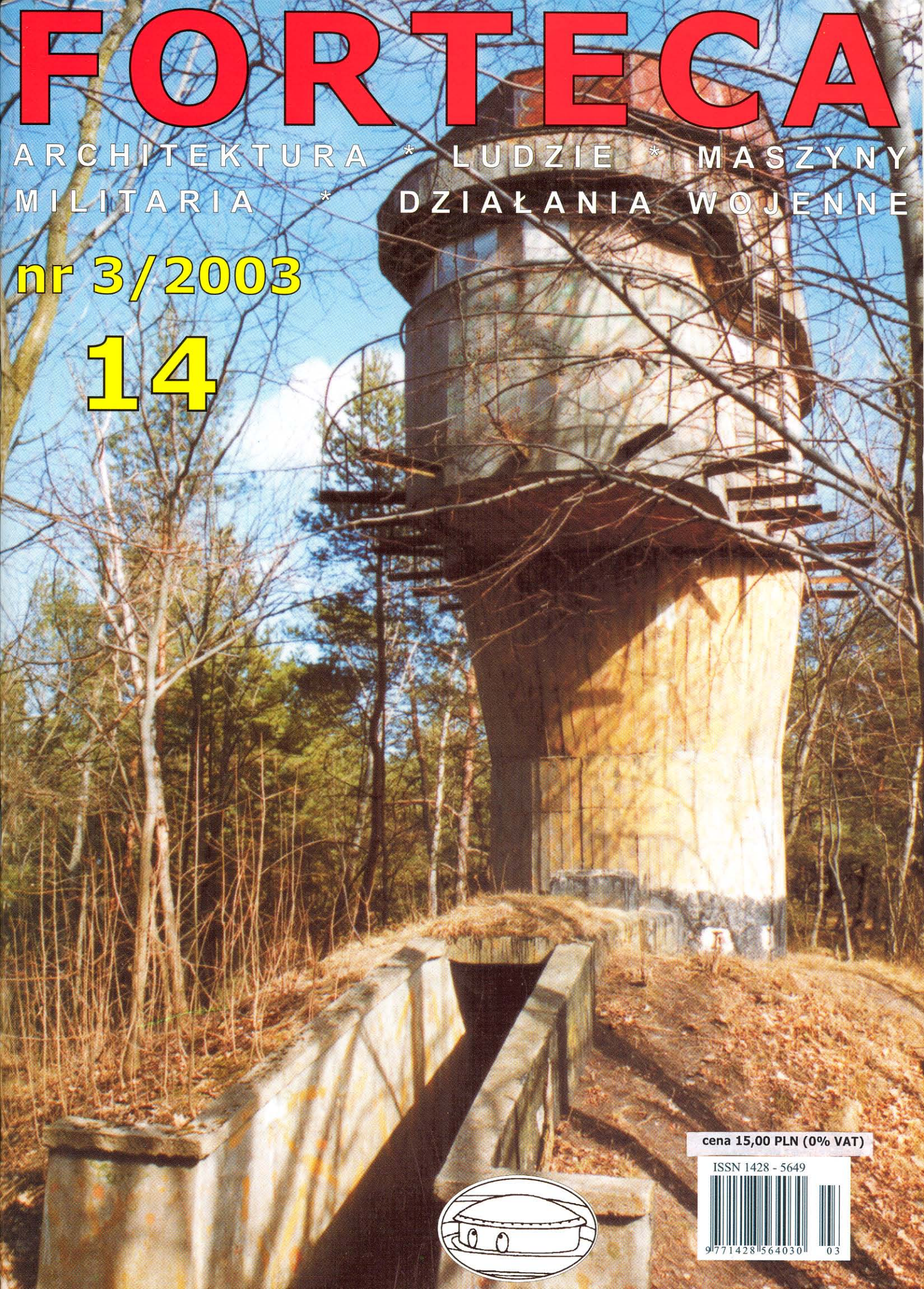
Pociski:

przeciwlotniczy ZS – 56 (15,5 kg, materiał wybuchowy 1,23 kg)
przeciwlotniczy ZS – 56R (15,9 kg, materiał wybuchowy 0,79 kg, z radiozapalnikiem)
burzący F – 56 (15,8 kg, materiał wybuchowy 1,25 kg)
nurkujący (15 kg, materiał wybuchowy 2,85 kg, zapalnik denny)
oświetlający, bez spadochronu (16 kg)
przeciw radiolokacyjny (zawierał dipole - paski folii zakłócające pracę stacji radiolokacyjnych).

W kolejnym artykule Autorzy zamierzają przedstawić konstrukcję wieży kierowania ogniem tej baterii. Tam też zostanie zamieszczona pełny wykaz wykorzystanej literatury.

27 Bateria Artrylerii Stałej. Armata B-34U na stanowisku nr 4. Fot. W. Nadolny.
27-th battery of fixed artillery. Gun B-34U at the emplacement no 4.

FORTECA

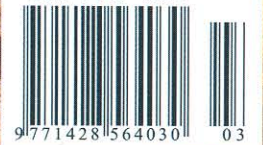
ARCHITEKTURA * LUDZIE * MASZYNY
MILITARIA * DZIAŁANIA WOJENNE

nr 3/2003

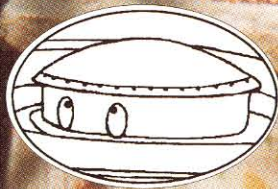
14

cena 15,00 PLN (0% VAT)

ISSN 1428 - 5649

9 771428 564030 03

27 BATERIA ARTYLERII STAŁEJ (cz. II)

Zaplecze 27 Baterii Artylerii Stałej

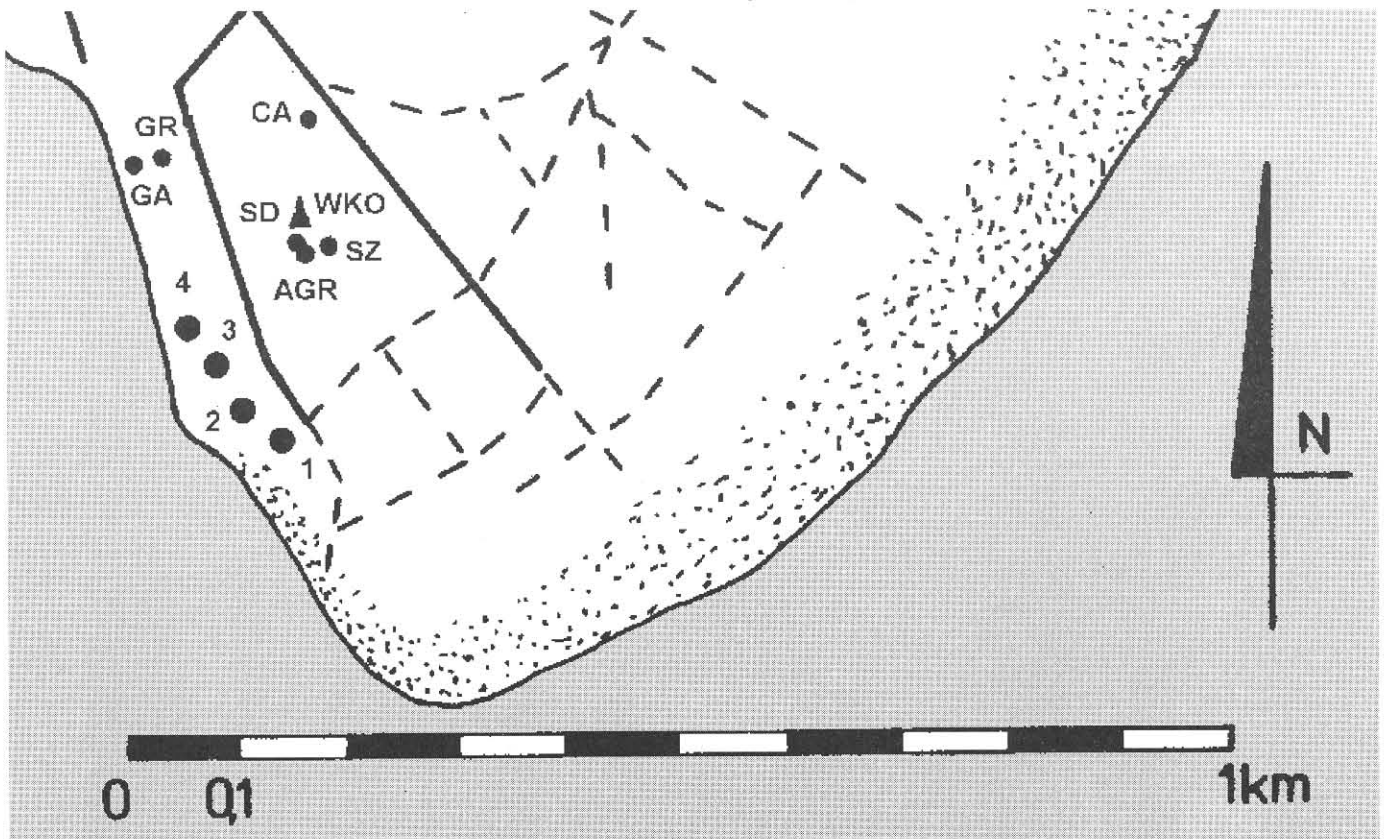
Marcin Dudek, Waldemar Nadolny

Wejście do schronu agregatu (z lewej widoczna wieża kierowania ogniem). Fot. W. Nadolny.
Entrance to the shelter for standby generator (on the left visible fire control tower).

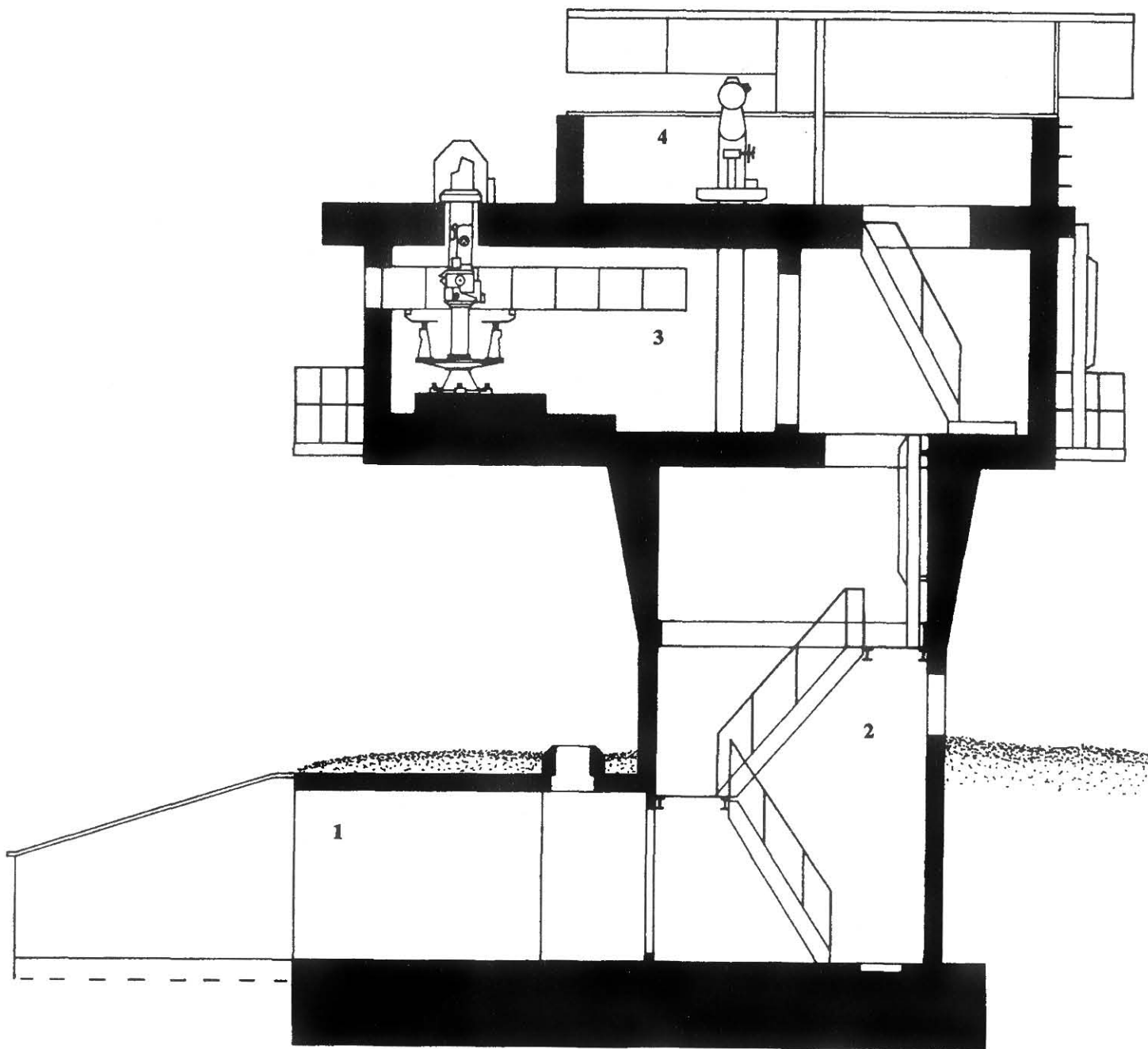
Zaplecze 27 Baterii Artylerii Stałej, w porównaniu z bateriami większych kalibrów, prezentuje się stosunkowo skromnie. Również pod względem kategorii odporności. Poszukując oszczędności, zrezygnowano nie tylko z zapasowego punktu kierowania ogniem, ale również z oddzielnego schronu dla załogi baterii.

Wśród budowli wchodzących w skład 27 BAS (mapa) na pierwszy plan zarówno pod względem wielkości, jak i oryginalnej formy, wysunął się główny punkt kierowania ogniem (GPKO). Faktycznie był to zespół 3 oddzielnych obiektów. Właściwe stanowisko kierowania ogniem zostało umieszczone na szczycie wieży o interesującej konstrukcji, z powodu swojego kształtu nazywanej popularnie „Kurzą Stopką”. Składała się ona z osadzonej na smukłym trzonie nadwymiarowej części górnej, mieszczącej punkt kierowania ogniem, w skład którego wchodziła platforma dalmierza i umieszczone poniżej pomieszczenie dalocelownika (wizjera peryskopowego). Stanowisko dowodzenia i schron agregatu prądotwórczego umieszczono w zaadaptowanych schronach, należących poprzednio do przedwojennej Baterii im. H. Laskowskiego, zwanej niekiedy „Cypłową”

Rozmieszczenie obiektów 27 BAS: 1-4 – stanowiska armat; GA – schron (garaż) agregatu reflektora; GR – schron (garaż) reflektora; CA – centrala artyleryjska; WKO – wieża kierowania ogniem; SD – stanowisko dowodzenia; SZ – schron załogi; AGR – schron agregatu. © W. Nadolny.

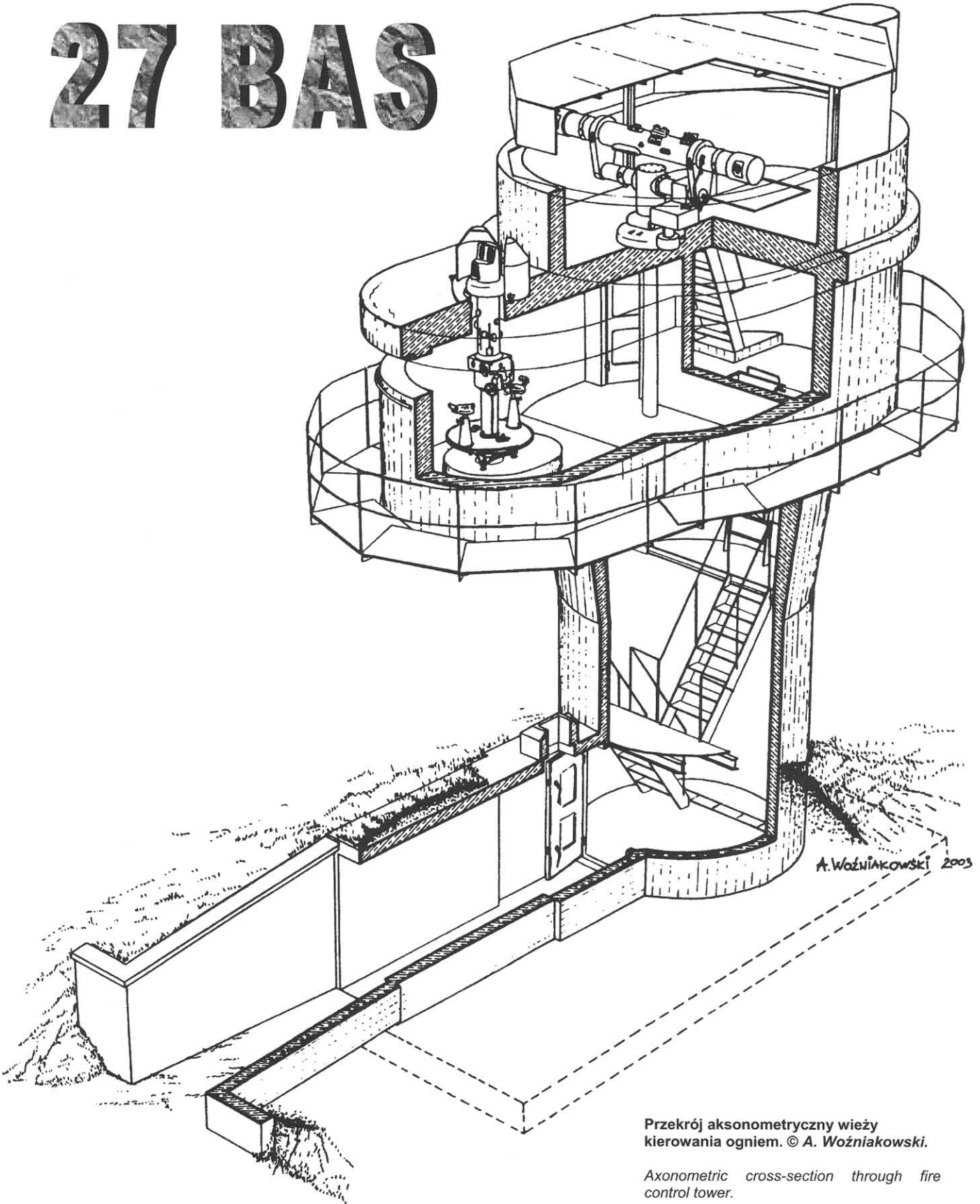
Localisation of 27 BAS structures. 1-4 – gun emplacements; GA – shelter (garage) for projector generator; GR – shelter (garage) for projector; CA – artillery central office; WKO – fire control tower; SD – command post; SZ – crew shelter; AGR – shelter for electrical standby generator.

Przekrój pionowy wieży kierowania ogniem: 1 – wejście; 2 – klatka schodowa; 3 - pomieszczenie dalocelownika (wizjera peryskopowego) WBK-1; 4 – platforma dalmierza. © W. Nadolny.

Cross-section through fire control tower. 1 – entrance; 2 – staircase; 3 – room for fire-direction officer with vizier VBK – 1; range-finder platform.

27 BAS

Przekrój aksonometryczny wieży kierowania ogniem. © A. Woźniakowski.

Axonometric cross-section through fire control tower.

Powyżej: podmyty przez fale morskie schron amunicyjny, znajdujący się na końcu prawego skrzydła podziemnych korytarzy (patrz mapa w cz. I, zamieszczonej w „Fortecy” nr 11) – stan 01.2003 r. Poniżej wejście do schronu centrali artyleryjskiej. Fot. W. Nadolny.

Above: ammunition shelter at the end of right flank of underground gallery (see the map in part one, published in "Forteca" issue no 11). Below entrance to the shelter for artillery central office.

Badania terenowe pozwoliły jednoznacznie ustalić, że wieża kierowania ogniem została wzniesiona w miejscu, gdzie poprzednio znajdowało się stanowisko kierowania ogniem baterii „Cypłowej”. Składało się ono z 2 wież o konstrukcji drewnianej, wspartej na betonowych blokach fundamentowych. Wieże zostały rozebrane już po wojnie a fundament częściowo wykopany a częściowo przysypany piaskiem w trakcie budowy obiektów 27 BAS.

Wieża kierowania ogniem została wykonana jako cienkościenna konstrukcja żelbetowa o skomplikowanym kształcie. Grubość ścian wynosiła od 20 do 50 centymetrów. Wnętrze wieży nie było gazoszczelne i posiadało zaledwie trzy pomieszczenia. Największym był umieszczony centralnie szyb z klatką schodową o konstrukcji stalowej. Metalowe były również spoczniki schodów. Nad szybem znajdowało

się pomieszczenie pośrednie, z którego z kolei prowadziło wejście do umieszczonego na tym samym poziomie pomieszczenia dalmierza (wizjera peryskopowego) radzieckiej konstrukcji typu WBK 1 (zamykane drewnianymi drzwiami) i włącz na platformę dalmierza zamykany przesuwana metalową pokrywą.

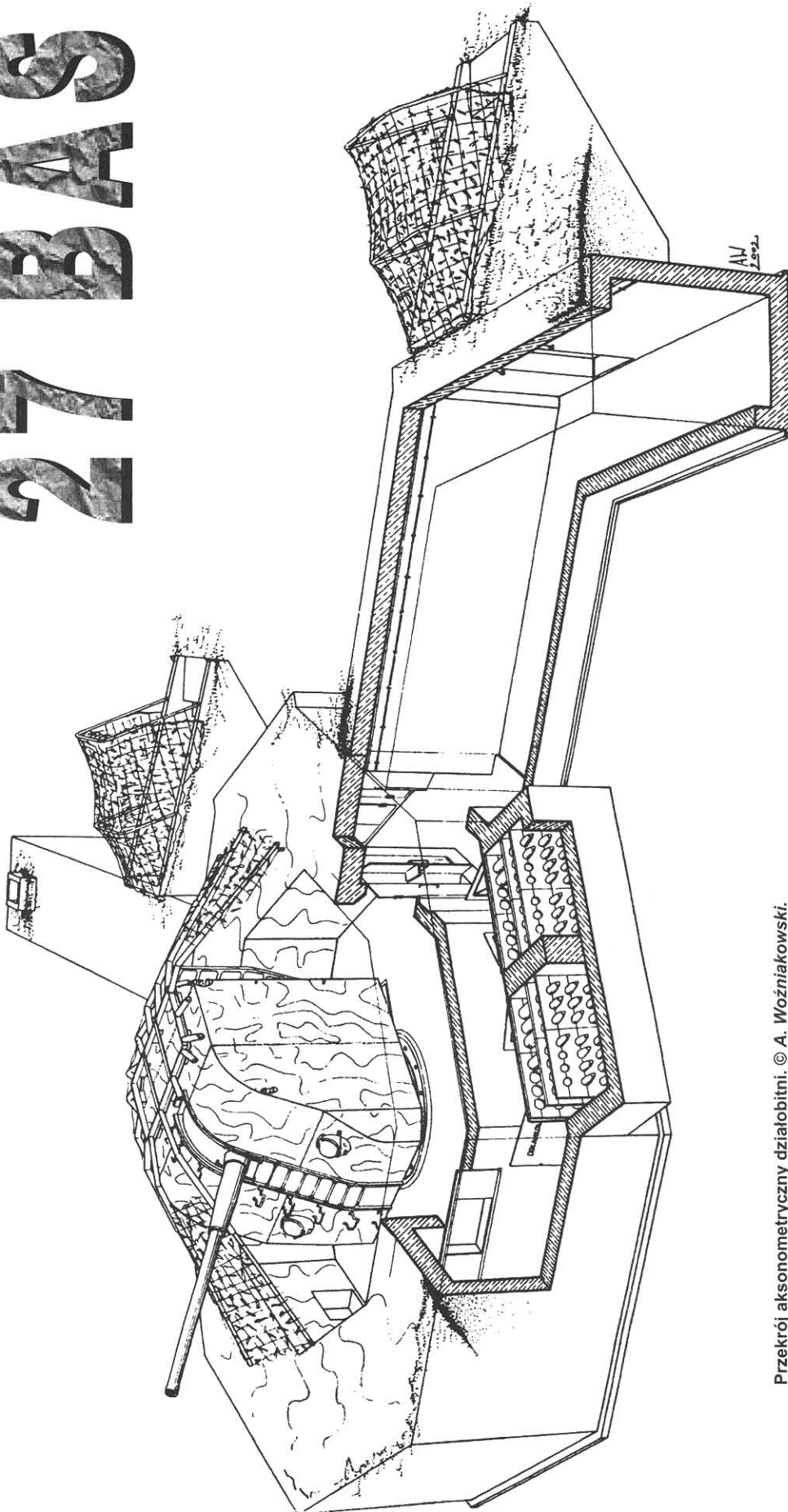
Znajdująca się na szczycie wieży platforma była otoczona parapetem o wysokości 105 i grubości 30 cm. W jej centralnym punkcie znajdowała się zachowana do dzisiaj kolumna dalmierza. Prawdopodobnie, początkowo, aby umożliwić obserwację celów powietrznych, była ona całkowicie otwarta. Później, aby zapewnić osłonę dalmierza przed wpływami atmosferycznymi, dobudowano metalowe zadaszanie, pozostawiając szczelinę obserwacyjną dla dalmierza, zamykaną opuszczanymi, metalowymi okiennicami. Takie rozwiązanie ograniczyło jednak poziomy kąt obserwacji do co najwyżej 180°, i uniemożliwiało prowadzenie obserwacji do celów powietrznych. Być może dalmierz służył do obserwacji celów morskich, natomiast dane o celach powietrznych pochodziły ze stacji radarowej należącej do 13 BAS (radar radzieckiego typu Załp-B), oddanej do użytku w tym samym roku co cała 27 BAS.

Pewne wątpliwości dotyczą typu zamontowanego dalmierza. Dokumenty mówią o zakupieniu, dla baterii wyposażonych w armaty kalibru 100 mm, dalmierzy o bazie optycznej 4 metry (DM-4). Jednak pomiary wskazują, że bardziej prawdopodobne jest zastosowanie dalmierza o bazie 3 metry (DM-3). Większy po prostu nie mieściłby się pod blaszanym zadaszaniem. Być może oba typy dalmierzy mogły być używane zamiennie.

Więcej wątpliwości istnieje w przypadku właściwego stanowiska dowodzenia, które znajdowało się w adaptowanym schronie centrali artyleryjskiej baterii im. H. Laskowskiego z 1939 roku. Jedyne drzwi zostały zaspawane, skutecznie uniemożliwiając jakiegokolwiek badania ale również dewastację obiektu. Być może warto, aby poczekał w tym stanie na bardziej sprzyjające zabytkowym fortyfikacjom czasy.

Ostatnim obiektem GPKO był schron agregatu. Cienkościenna konstrukcja z zastosowaniem szalunku wewnętrznego ze sklepionych arkuszy blachy falistej zawierała jedynie trzy pomieszczenia. W największym z nich ustawiono agregat prądotwórczy (tj. silnik diesla napędzający prądnice), natomiast w najmniejszym znajdowała się rozdzielnia, trzecie zaś było pomieszczeniem gospodarczym.

27 BAS

Przekrój aksonometryczny działobitni. © A. Woźniakowski.

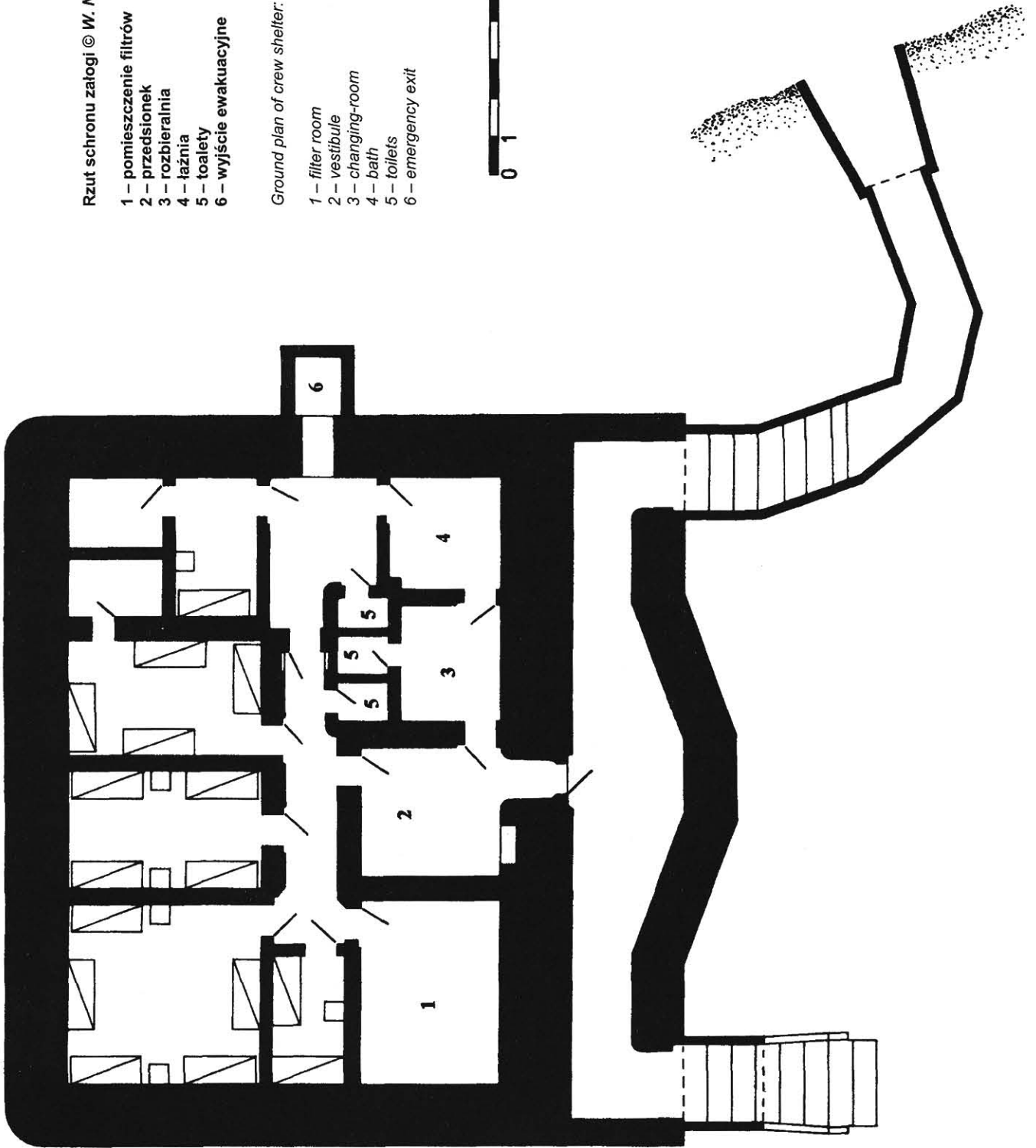
Axonometric cross-section of gun emplacement.

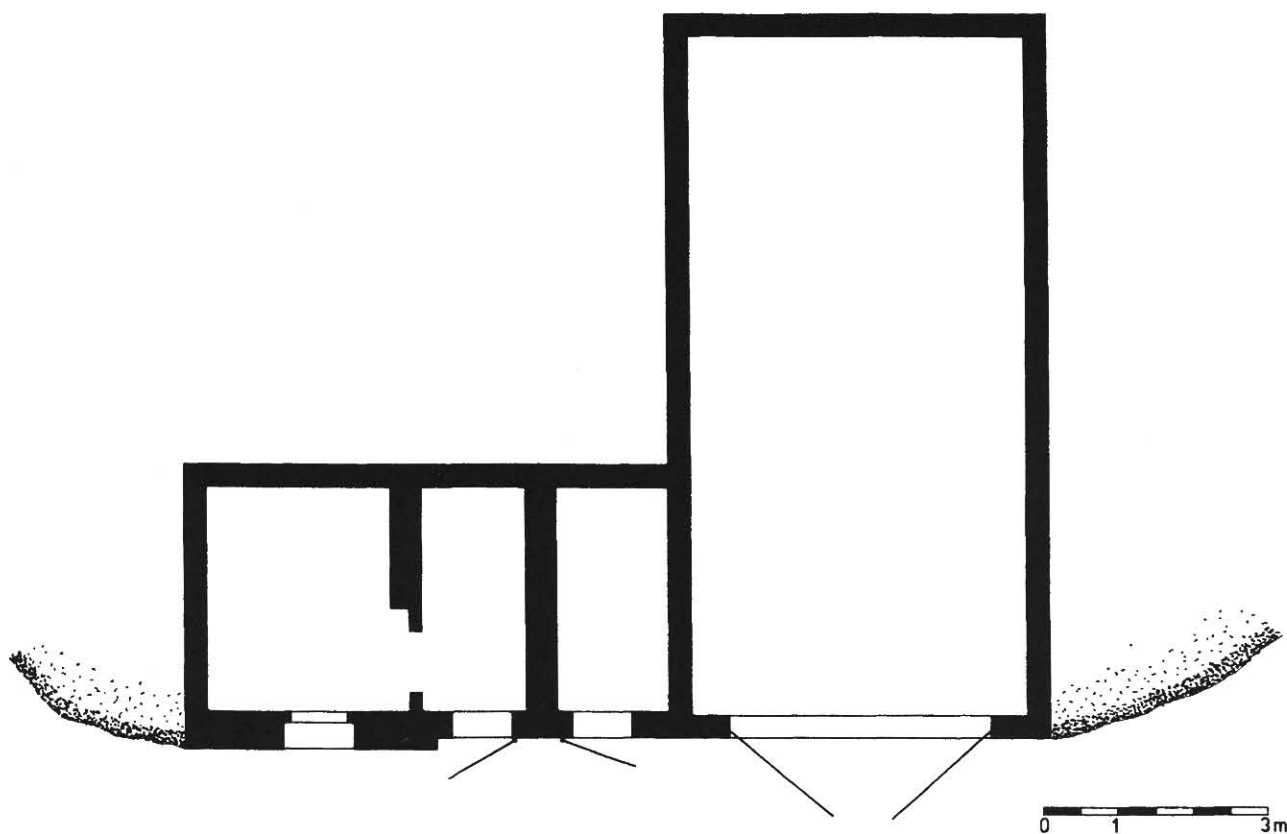
Rzut schronu załogi © W. Nadolny

- 1 – pomieszczenie filtrów
- 2 – przedsionek
- 3 – rozbiornia
- 4 – łazienka
- 5 – toalety
- 6 – wyjście ewakuacyjne

Ground plan of crew shelter:

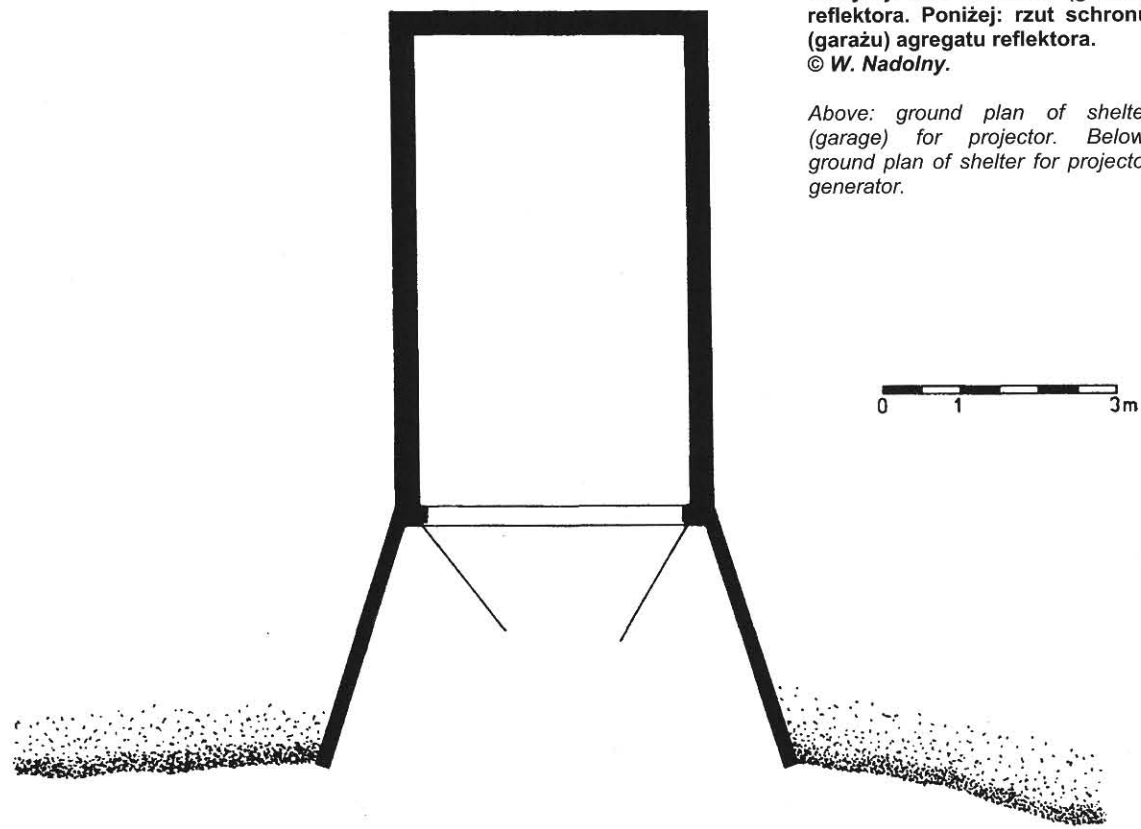
- 1 – filter room
- 2 – vestibule
- 3 – changing-room
- 4 – bath
- 5 – toilets
- 6 – emergency exit

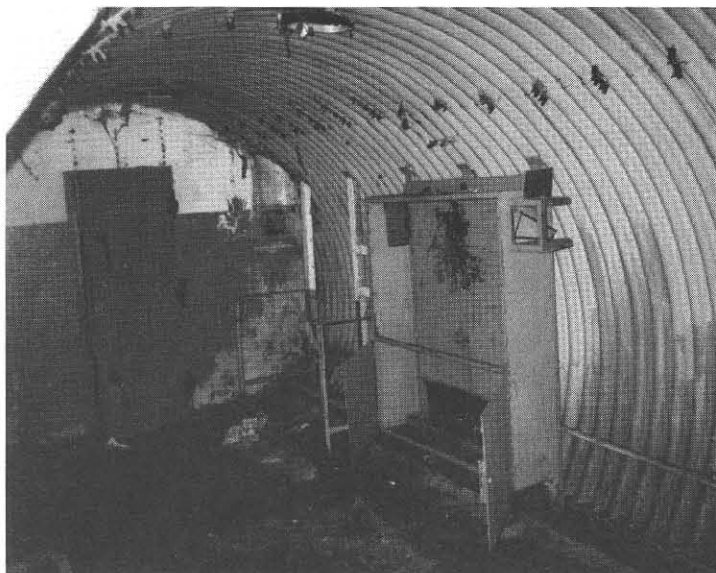

Powyżej: rzut schronu (garażu) reflektora. Poniżej: rzut schronu (garażu) agregatu reflektora.
© W. Nadolny.

Above: ground plan of shelter (garage) for projector. Below: ground plan of shelter for projector generator.

Powyżej: wnętrze schronu agregatu. Poniżej wnętrze schronu załogi (jedno z pomieszczeń z łózkami dla załogi).

Fot. W. Nadolny.

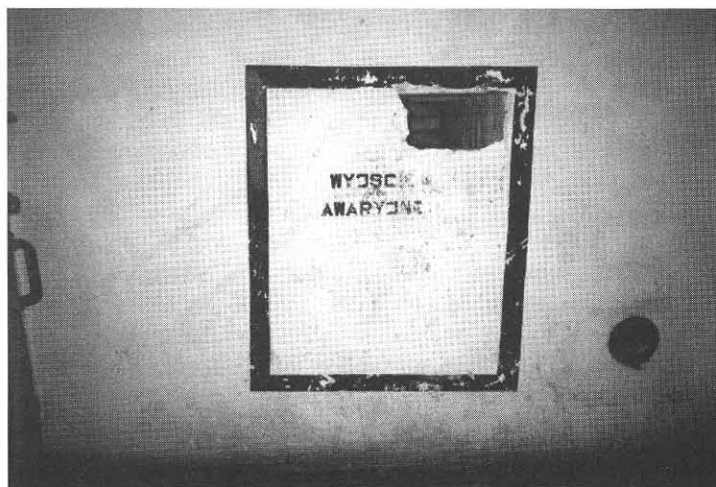
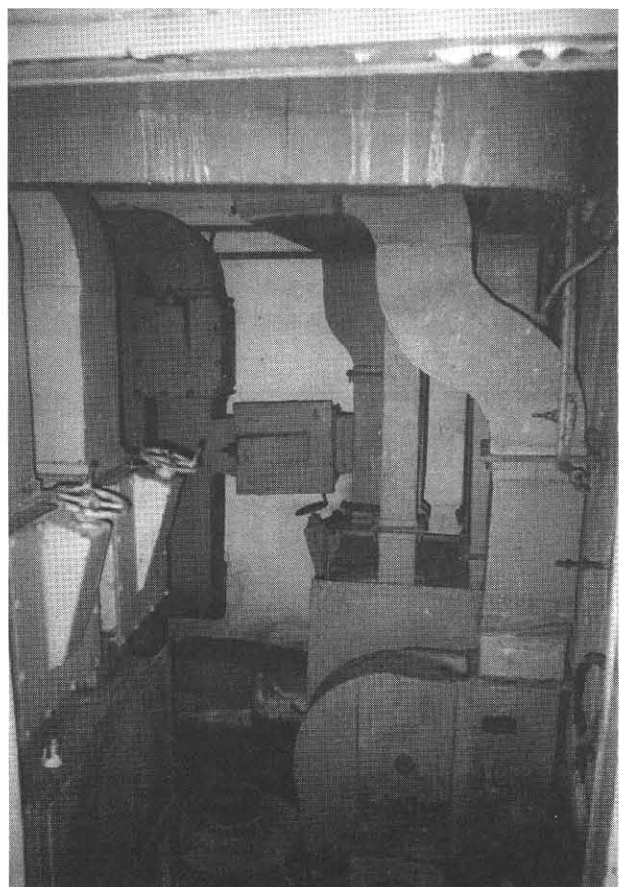
Above: interior of shelter for electrical standby generator. Below: interior of crew shelter (one of the rooms with beds for crew)

Centrala artyleryjska. Powyżej kotłownia C.O. Poniżej urządzenia wentylacyjne.

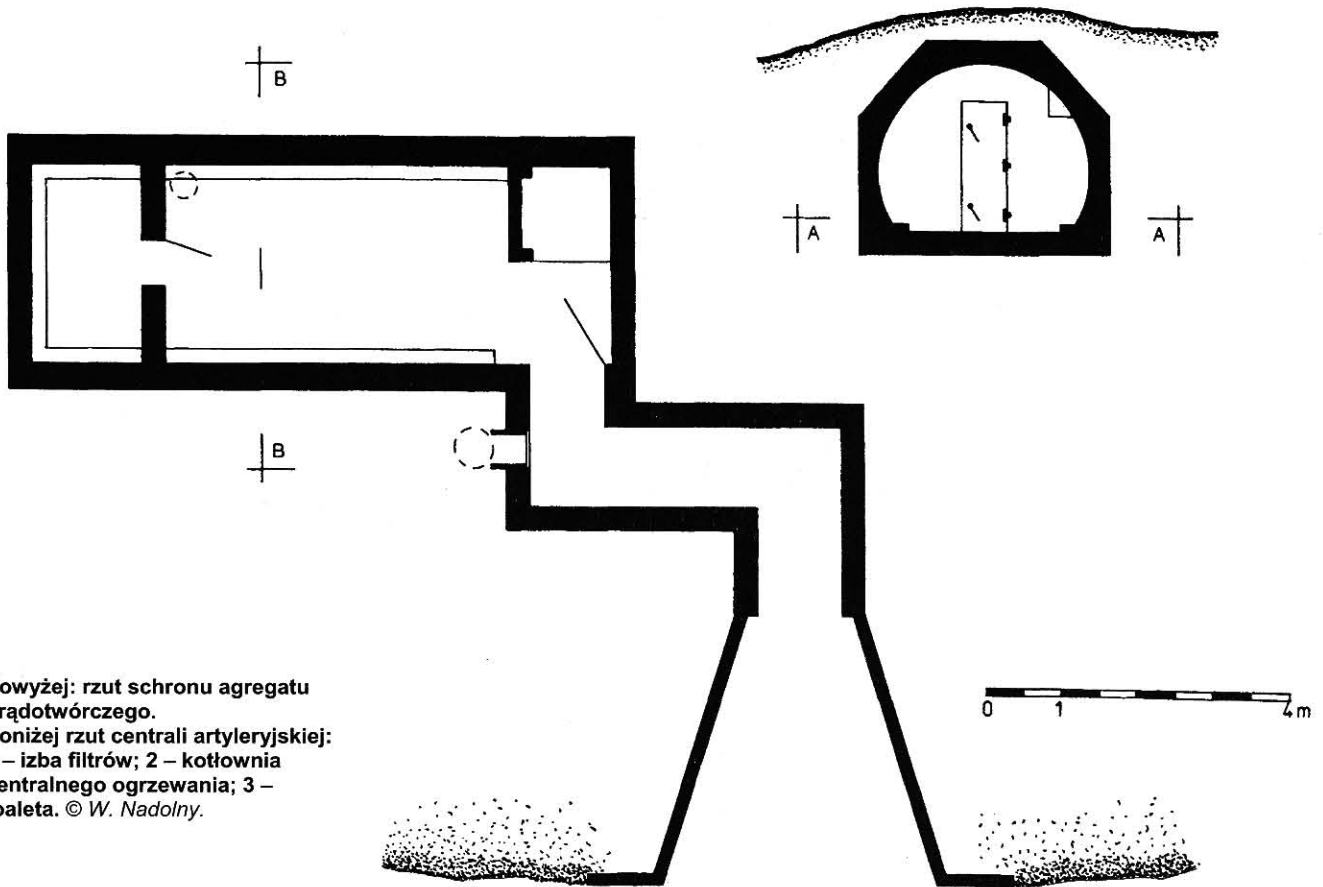
Fot. W. Nadolny.

Artillery central office. Above: boiler room for central heating system. Below filter room.

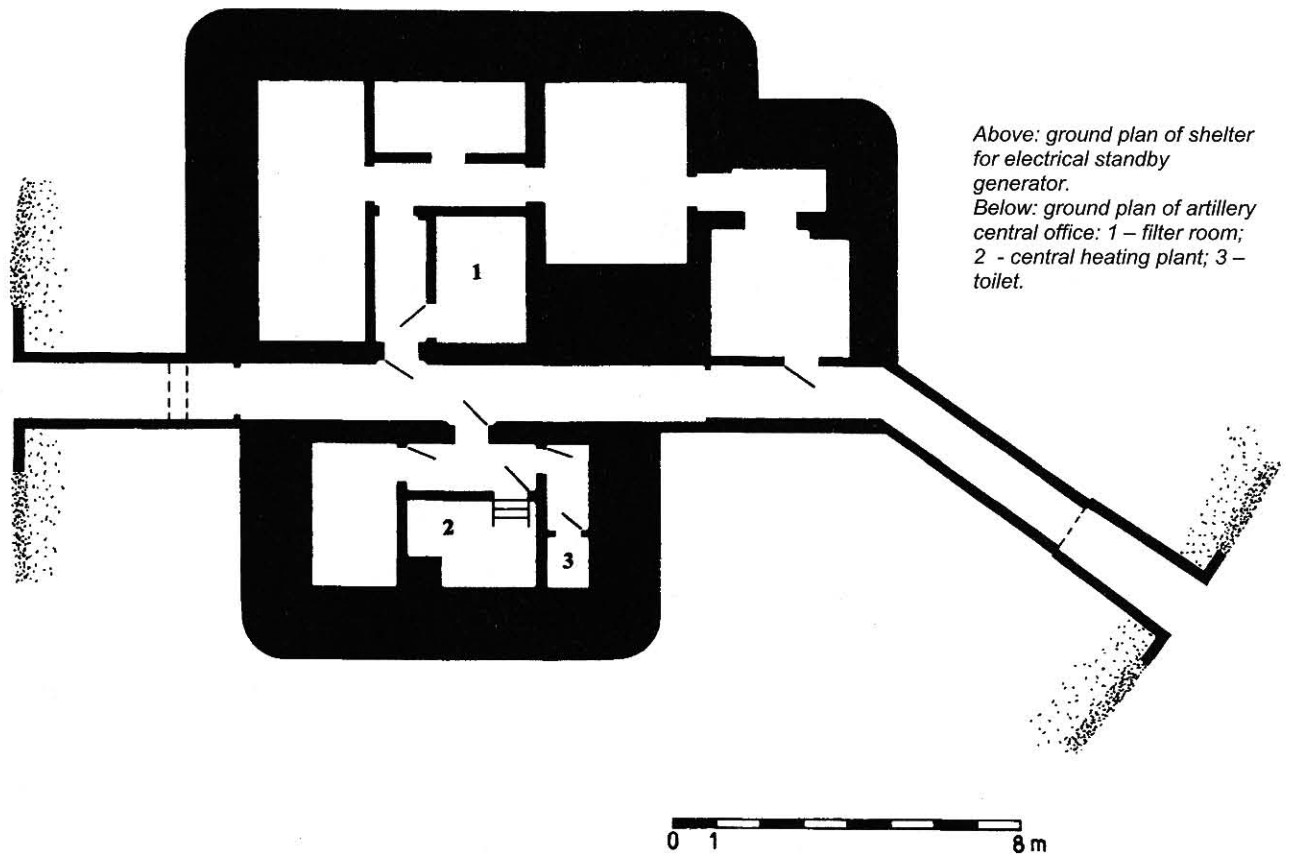

Schron załogi – wyjście ewakuacyjne.

Fot. W. Nadolny.
Crew shelter – emergency exit.

Powyżej: rzut schronu agregatu prądotwórczego.
 Poniżej rzut centrali artyleryjskiej:
 1 – izba filtrów; 2 – kotłownia centralnego ogrzewania; 3 – toaleta. © W. Nadolny.

Above: ground plan of shelter for electrical standby generator.
 Below: ground plan of artillery central office: 1 – filter room; 2 - central heating plant; 3 – toilet.

Powyżej schron (garaż) agregatu do reflektora. Poniżej schron (garaż) reflektora. Fot. W. Nadolny.

Above shelter (garage) for projector generator, Below shelter (garage) for projector.

Nieco bardziej okazałą budowlą, usytuowaną na zapole przy głównej, brukowanej drodze był schron centrali artyleryjskiej. Jako jedyny obiekt 27 BAS posiadał stosunkowo grube ściany i strop (ich grubość dochodziła do 180 cm). Przelotowy korytarz wejściowy dzielił obiekt na dwie oddzielne części. Wnętrze większej było gazoszczelne i zawiera służę gazową i pomieszczenie filtrów, pomieszczenie aparatu centrali artyleryjskiej, centralę telefoniczną, radiostację. W mniejszej umieszczono kotłownię CO, podręczny magazyn i WC z umywalnią.

Pozostałe 2 obiekty 27 BAS nie wyróżniały się niczym szczególnym. Większy schron - garaż dla reflektora mieścił 4 pomieszczenia. Co ciekawe pomieszczenia dla obsługi zamykano ciężkimi stalowymi drzwiami, natomiast sam garaż reflektora dwuskrzydłowymi drzwiami drewnianymi. Mniejszy schron, agregatu, składał się tylko z jednego pomieszczenia. Lokalną ciekawostką stanowi tylko fakt wykorzystania jego stropu jako platformy do ustawienia reflektora.

Jak wspomniano na wstępie dla 27 BAS nie przewidziano osobnego schronu dla obsługi, załoga korzystała ze schronu należącego do 13 BAS. Był to obiekt typu ciężkiego o ścianach grubości dochodzącej do 180 cm, całkowicie gazoszczelny. Do wnętrza prowadziło wejście (ukryte za przelotnią), zamykane ciężkimi stalowymi drzwiami, we wnętrzu oprócz miejsca dla wypoczynku 48 żołnierzy znajdowało się pomieszczenie filtrowentylacyjne, rozbieralnia (z ubrań skażonych), łaźnia oraz trzy kabiny WC, jako jedyny schron ten posiadał wyjście ewakuacyjne. Co ciekawe obsadę 27 BAS stanowiło 106 żołnierzy, tak więc reszta załogi musiała przebywać w pozostałych obiektach, które nie dawały tak dobrego schronienia jak opisany powyżej obiekt.

Stan zachowania

Jest stosunkowo dobry, biorąc pod uwagę trwającą od lat dewastację innych helskich fortyfikacji. Sprzyja temu częściowo zamknięty charakter terenu. Jedyna droga dojazdowa jest nadal pod opieką wojska. Natomiast od strony plaży praktycznie każdy może swobodnie wejść na teren baterii.

Niewątpliwie najciekawszym obiektem jest wieża kierowania ogniem. Zachowana w stanie kompletnym, choć bez dalmierza i dalmierznika. Ciekawostką stanowi zestaw instrukcji obsługi dalmierza namalowany na wewnętrznych powierzchniach zadaszania, który choć nie konserwowany jest jeszcze dobrze widoczny, co można zaobserwować na jednej z załączonych fotografii.

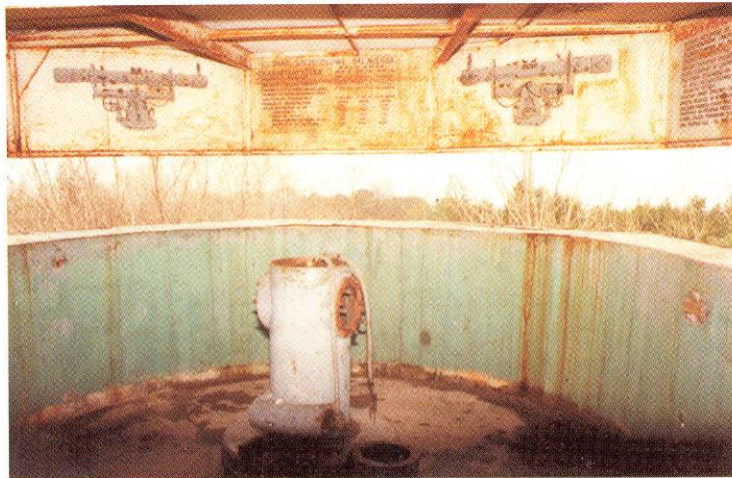
Podziękowania

Artykuł ten nie powstałby bez pomocy całej rzeszy „dobrych duszków” którymi są:

- Arkadiusz Woźniakowski – który upiększył II część artykułu swoimi wspaniałymi rysunkami
- Romuald Nowak, Wojciech Waśkowski – którzy zawsze nas wspierają w czasie pobytu na Helu,
- Robert Pasecki wraz ze swoją 17 Drużyną Harcerską – dzięki za pomiary !!!!
- Artur Labuda - który udzielił wsparcia logistycznego w formie noclegu i pojazdu terenowego,
- Roman Bakowski, Piotr Kurzawa – którzy wykazali cierpliwą pomoc przy pomiarach.

Literatura:

- G.Ciesielski, W.Pater, J.Przybylski, *Polska Marynarka Wojenna 1918-1980*, Warszawa 1992
 W.Pater, *Baterie artylerii stałej Marynarki Wojennej w latach 1945-1977*, w „Przegląd Morski”, 4, 5/1995
 W.Zawadzki, *Baterie artylerii stałej*, w „Morza Statki i Okręty” 3/1998
 A.B.Szirokorad *Encyklopedia otoczeństwieńnoej artylerii*, Mińsk 2000
 V. I. Kalinin, V. Ivanov, S. A. Vorobiev, V.Stekhow, *180mm Coast Artillery Batteries guarding Vladivostok, Russia 1932-1945*, w „The Coast Defense Journal”, vol. 15, 4/2001 (cz. 1) s. 4-56, vol. 16, 1/2002 (cz. 2) s. 39-63

Hel, 27 BAS. Po lewej: wieża GPKO- kondygnacja z dalmierzem. Widoczna podstawa dalmierza oraz namalowana instrukcja obsługi. Fot. T. Tymiński. Po prawej: widok na wejścia do schronu dowodzenia (po lewej) oraz schrony agregatu (po prawej). Fot. W. Nadolny. Hel peninsula, 27 Permanent Artillery Battery. On the left: fire control tower, range finder level. Note the range finder basement, and painted range finder instruction. On the right: view at the entrances to artillery central office (left) and to shelter for electrical standby generator (right).